

Kamenosochař František Zajíc z Uherského Brodu a jeho následovníci

/ Stone Sculptor František Zajíc from Uherský Brod and His Followers

Aleš Naňák

Abstract:

Based on the surviving archival sources and field research, the article maps out history of the workshop of the stone sculptor František Zajíc from Uherský Brod. His work falls between the years 1903 and 1907. His work was then continued by another well-known master stone sculptor Ludvík Petřík. His follower in turn then became, at the beginning of the 1920s, Vincenc Gregor. Zajíc's workshop is exceptional by the fact that we can describe what it looked like, including detailed inventory of tools and equipment.

Keywords:

Minor sacral architecture, stonemason, stone sculptor, stone cross, field cross, František Zajíc, Vojtěška Zajícová, Ludvík Petřík, Vincenc Gregor, Johann Eduard Tomola, Pašovice, Uherský Brod

Na počátku 20. století založil v Uherském Brodě kamenosochařskou dílnu muž, který díky svému umu mohl velmi pravděpodobně sklízet nemalé úspěchy. Osud mu však nedopřál, aby svou práci rozvinul, a jeho schopnosti dnes dokládá pouze několik málo dochovaných děl na Uherskobrodsku a Zlínsku. Provoz dílny pak pokračoval pod jinými jmény, avšak stopa toho, kdo stál u jejího zrodu, zůstala zřetelně čitelná.¹

Kamenosochař František Zajíc se narodil 10. března roku 1877 v Pašovicích na čísle popisném 54, a to jako druhorozený syn čtvrtníka Františka Zajíce a jeho ženy Barbory, rozené Chromkové z Prakšic (MZA Brno, E67, inv. č. 4885, 6). Zajíc si ve svých téměř sedmadvaceti letech počátkem roku 1904 zřídil dílnu v Uherském Brodě na čísle popisném 116, přičemž živnost měl zapsanu jako „Bildhauerei und Erzeugung von denkmalen“ (MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, inv. č. 73, karton 73). O dva roky později, 6. února 1906, vstoupil už jako „sochař v Uh. Brodě“ do manželského svazku s Vojtěškou Kollerovou, dcerou Heřmana Kollera, řeznického mistra v Uh. Brodě, a jeho ženy Leopoldy, rozené Rochové z Uherského Hradiště (MZA Brno, E 67, inv. č. 12183, 85). Následujícího roku, 17. června, se Františku Zajícovi a jeho ženě narodila dcera Anna (MZA Brno, E 67, inv. č. 12159, 117). Z narození potomka se však mladý sochař dlouho radovat nemohl. Zemřel na souchotiny 16. července 1907, jen několik týdnů poté, co dcera přišla na svět (MZA Brno, E 67, inv. č. 12204, 189).

Dosud nejstarší doloženou Zajícovu práci nalezneme na ulici Prakšické v Uherském Brodě. Jedná se o tzv. Kalvárii, celokamenný kříž se sousoším Panny Marie a sv. Jana Evangelisty. Na třístupňové základně jsou posazeny čtyřboké sokly podstavců soch i kříže. Strany soklů jsou doplněny pravoúhlým rámováním. Na sokly navazují vysoké podstavce, ty jsou zdobeny čtyřbokými vpadlinami, přičemž do čelní stěny podstavce kříže je druhotně vsazena deska (zřejmě nahrazení již zaslého původního textu) s nápisem: *Nezapomeň na Boha/ nezapomeň na sebe/ nezapomeň na nás./ Volání z očiště./ L. P. 1903.* Závěr podstavců je shodně doplněn dekorativním pásem, na nějž dosedají vyložené profilované římsy. Na levém podstavci je umístěna socha Panny Marie v podživotní velikosti, postava v bohatě zřaseném šatu je natočena ke kříži, ruce sepnaté na hrudi. Na podstavci vpravo od kříže stojí socha sv. Jana Evangelisty. Jeho pohled směřuje rovněž ke kříži, ruce sepnaty u pasu. Na římsu prostředního podstavce dosedá hranolovitý nízký dřík, který je na čelní straně i po bocích zdoben reliéfem květu uprostřed pravoúhlé vpadliny. Patka vlastního kříže je členěná, rame-na kříže jsou jehlancovitě zakončena, korpus kamenný, stejně tak nápisová destička

I. N. R. I. Kristovo tělo i boční sochy lze považovat za kvalitní uměleckořemeslnou práci. Původní podoba této památky pocházela z roku 1869 a byla pořízena nákladem Terezie Svobodové, hospodyně po Janu Vojtěchovi, faráři v Hradčovicích, a stávala „nad dobytčím tržišťem na hořejší straně u panského pole“ (FÚ Uherský Brod, archiv 1898–1961, 66). Ke kříži se sousoším byla složena nadace, která k 1. lednu 1903 činila 611 K a 35 h. K tomuto obnosu přidala „Kateřina Mandová z předměstí“ částku 420 K a bylo rozhodnuto o obnově díla, jelikož „jak kam. figura kříže, tak i obě sochy z tak špatného kamene zhotoveny, že kusy z nich se jen sesypávaly“. Podstavce kříže i soch byly vyhodnoceny jako dobré, byly proto přeneseny „na pevný zděný základ“ blíže silnici a kříž i sochy byly objednány nové, a to u „sochaře Zajíce, rodáka z Pašovic“. Sochařská a kamenická práce tehdy stála 740 K, zednické úpravy pak 79 K a 43 h. Ke svěcení obnovené památky došlo na Slavnost posvěcení chrámu Páně roku 1903 (FÚ Uherský Brod, archiv 1898–1961, 67).

Další Zajícovo dílo stojí v Uh. Brodě v ulici Svatopluka Čecha, u domu čp. 1759, a je jen o rok mladší od popsaného sousoší v ulici Praksické. Jedná se o mohutný celokamenný kříž posazený na jednom základnovém stupni. Hladký čtyřboký sokl je zakončen profilovaným náběhem, na který navazuje spodní podstavcová část zdobená obloučkovým vlysem. Vysoký podstavec je na čele doplněn výrazným reliéfem Matky Boží. Jde o pohled z profilu, tvář směřuje vzhůru, ruce jsou sepjaty v bolestném gestu. Boční podstavové stěny nesou mělké vpadliny s obloukovým závěrem. Na pravé straně je vpadlina doplněna nápisem: *Nákladem rodiny/ Mandové/ v Uh. Brodě/ 1904*. Na levé straně potom čteme: *Sv. Missie/ 1904*. Podstavec je završen mohutnou profilovanou římsou, která je doplněna stylizací kamenného vrcholu, z něhož mezi dvěma klíny vychází hranolová patka vlastního kříže. Tělo Krista je pojednáno naturalisticky a s důrazem na detail, bederní rouška je výrazná, její spodní lem dosahuje bezmála k patě kříže. Přibití nohou je znázorněno starším užívaným způsobem, tedy s hřebem pro každou končetinu. Stejně tak je starší varianta zobrazování zvolena i u přibití rukou, kdy silné hřeby procházejí dlaněmi. Nápisová destička nese text: *JEŽÍŠ NAZARETSKÝ/ KRÁL ŽIDOVSKÝ*. Pozoruhodná je v tomto případě povrchová úprava břevna i nápisové destičky, která imituje strukturu opracovaného dřeva. Do Seznamu všech kaplí, soch, křížů, Božích muk v teritoriu farnosti Uh. Brodské z roku 1902 byl kříž zanesen až dodatečně pod pořadovým číslem 13. Nazván je jako „kříž Kateřiny Mandové“ a dále je zmíněno, že kříž byl „zhotovený od sochaře Zajíce z Uh. Brodu za 360 zl.“ (MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Soupisy a reverzy, inv. č. 406, karton 54). K posvěcení kříže došlo 26. července 1904.²

V roce 1905 realizoval František Zajíc práci v Praksicích. Před tamější školní budovou stála od roku 1900 socha sv. Floriána z přerovské dílny Jakuba Zapletala mladšího³ a František Zajíc měl do téhož prostranství vyhotovit sochu sv. Jana Nepomuckého. Tu tvoří čtyřboký sokl s rozšířenou spodní částí, který stojí na jednom základnovém stupni. Sokl je hladký a završený drobným výžlabkem (náběhem). Na něj navazuje spodní podstavcová část. Čelní stěna podstavce je opatřena nápisovou deskou, která nese text: *Příklade mlčenlivosti/ a statečnosti,/ oroduj za nás!*. Boční stěny jsou hladké, do středu plochy zadní stěny je vysekán nápis: *Nákladem/ rodiny/ Vlkové a Kadlčkové/ v Praksicích/ 1905*. Podstavec je završen drobnou profilovanou římsou, na kterou navazuje bohatě členěná část podnože. Tu ve spodní části tvoří troj-

úhelníková pole, zdobená (vyjma zadní plochy) zlacenými rovnoramennými křížky, a nárožní akroteria. Střední osmiboká část podnože je na čelní straně opatřena kruhovým polem. Světec je ztvárněn v tradiční podobě – v kanovnickém rouchu, spodní kleriku doplňuje rocheta sahající ke kolenům, štola a přes ramena přehozená almuce sepnutá pod krkem. Hlavu kryje biret, gloriola nese pěti hvězd. V ruku světec drží mučednickou palmu a krucifix. Socha byla hotová v srpnu roku 1905 a dopisem datovaným posledním srpnovým dnem žádal uherskobrodský farář Jan Fidler arcibiskupskou konsistoř o povolení k jejímu svěcení. Jeho žádost obsahuje velmi cenný poznatek. Fidler totiž v posledním odstavci píše, že „socha umělecky jest provedena od sochaře Zajíce, jenž po delší dobu pracoval, ponějvíce modeloval v sochařské dílně Tomolově v Brně“ (ZA Opava – Olomouc, ACO, farnost Uherský Brod, G6, karton 4934). Pamětní kniha prakšické farnosti pak uvádí, že ke svěcení došlo v září roku 1905, provedl ho farář Fidler „za přísluhy vp. Ladislava Janče, vikáře z Kroměříže, a Fr. Dvořáčka, kooperátora“ (FÚ Prakšice, archiv, Pamětní kniha od roku 1906, 21). Toto Zajícovo dílo je pozoruhodné detaily, jako je například krajkový lem rochety, zdobná zakončení štoly, sepnutí almuce i její celkové ztvárnění. František Zajíc při práci na soše vycházel ze skutečnosti, že ta se bude po osazení na místě pohledově uplatňovat spolu se starší sochou sv. Floriána. Přizpůsobil tomu tedy proporce díla a dokonale zopakoval tvarosloví soklu, podstavce i podnože. Socha Nepomuka je však pojednána mnohem precizněji, modelace je jistější a ladnější. Dodejme, že obě

Obr. 1: Sousosí Kalvárie v Uh. Brodě, 1903. Foto 2018, A. Naňák. |

sochy byly roku 1950 z prostranství u staré školy přemístěny před vchod na hřbitov u kostela Krista Krále (GAJDŮŠEK 2010, 236).

Následujícího roku zhotovil Zajíc hned několik dochovaných a rozpoznaných děl. První z nich nacházíme v obci Doubravy – celokamenný kříž zvaný Pavelkův. Ten sestává z jednoduché základny, na niž dosedá členěný čtyřboký hladký sokl opatřený na čelní straně spodního dílu signaturou *F. ZAJÍC./ U. BROD.* Sokl je zakončen náběhem, z něhož vychází vysoký podstavec. Ten je na čelní straně doplněn nikou, v níž se nachází reliéf postavy Matky Boží. Ta je znázorněna v dlouhém bohatě zrašeném šatu, ruce zkřížené na hrudi. Boční stěny podstavce jsou bez zdobení, na zadní straně nalézáme sekaný nápis: *KŘÍŽ TENTO/ ZBUDOVÁN NÁKLADEM/ MARIE/ PAVELKOVÉ/ V DŮBRAVÁCH/ L. P. 1906.* Podstavec je završen profilovanou římsou se štítovým závěrem, z něhož je vynesena nízký členěný dřík. Na něj dosedá patka vlastního kříže. Břevna kříže jsou stříškovitě zakončena, korpus je kamenný, stejně tak nápisová destička I. N. R. I. Okolo kříže se nachází kovová ohrádka.

Další kříž se stejným vročením stojí na návsi v Křekově. Na odstupňované základně je posazen čtyřboký členěný sokl, jehož vrchní část je na zadní stěně opatřena signaturou: *F. ZAJÍC./ UH. BROD.*⁴ Na sokl navazuje vysoký podstavec, jehož čelní straně dominuje mělká nika s výrazným reliéfem Panny Marie, jenž je totožný s reliéfem u uherskobrodského kříže Kateřiny Mandové: tedy pohled z profilu, tvář směřuje vzhůru, ruce jsou sepnuty v bolestném gestu. Na zadní podstavcové straně nalézáme nápis: *Kříž tento postaven/nákLadem obce/v Křekově/ L. P. 1906.* Podstavec je ukončen vyloženou profilovanou římsou se štítovým závěrem, z něhož je vynesena nízký členěný dřík s dekorativní vpadlinou na přední straně. Na něj dosedá hranolová patka vlastního kříže. Břevna kříže jsou stříškovitě zakončena, korpus je litinový, stejně tak nápisová destička INRI.⁵ Okolo kříže se nachází kovová ohrádka.

Oba zmiňované kříže z roku 1906 jsou v zásadě rutinní Zajícovou prací, zcela jiného charakteru je však sousoší Piety (dílo je nazýváno i socha Bolestné Panny Marie), stojící dnes v ulici Podhájí u čp. 344 v Těšově (dnes část Uherského Brodu). Stojí na stupňovité základně, která nese členěný čtyřboký sokl, opatřený na čelní straně horního dílu signaturou *F. ZAJÍC UH. BROD.* Sokl je ukončen profilovaným náběhem, na který dosedá podstavec. Jeho čelní stěna má ujmuté boční rohy a do nich jsou vsazeny polosloupky s patkami a zdobenými hlavicemi. Mezi nimi se nachází pravoúhlá vpadlina doplněná reliéfem postavy klečící dlouhovlasé ženy s hlavou skloněnou a opřenou o sepnuté ruce (Marie z Magdaly?). Boční stěny doplněny čtyřbokými vpadlinami, na zadní hladké stěně se nachází vročení L. P. 1906. Podstavec je završen profilovanou římsou s členěným závěrem na čele doplněným obloukovým polem s kovaným okem (pro lucernu?). Podnoží sousoší je stylizována jako kamenný vrchol. Na něm je znázorněna sedící Matka Boží se sejmutým tělem Ježíše Krista na klíně. Maria pravou nohou podpírá bezvládné Synovo tělo, pravou rukou přidržuje jeho hlavu bez trnové koruny, která je položena vpravo na kamenech vedle postav. Druhou rukou Matka Boží přidržuje Kristovu levici. Pravá Kristova ruka volně splývá od těla. V pravém Kristově boku zeje rána po bodnutí kopím. Marii, zahalené do dlouhého pláště, se ve tváři zračí bolest, stesk i smutek. Za postavami se tyčí prázdný kříž, přes jehož břevna je volně přehozeno plátno. Okolo podstavce je zbudována kovaná ornamentálně zdobená ohrádka se vstupem z čela. Přestože sousoší dnes stojí

v zástavbě, v době výstavby to bylo „u silnice v širém poli“ (ZA Opava – Olomouc, ACO, farnost Újezdec 1793–1911, G6, karton 4934). K umístění sousoší na obecním pozemku dalo představenstvo těšovské obce písemný souhlas 20. srpna 1906 (FÚ Újezdec, Kříže, sochy, kaple, křížová cesta – reverzy, seznamy, opravy, inv. č. 79, karton 16). Donátorem sousoší byl Jan Jančář z Těšova, který také dle věnovací listiny z 1. září 1906 složil u farního úřadu v Újezdě jistinu 40 korun, přičemž z úroků této částky mělo být sousoší udržováno (FÚ Újezdec, Kříže, sochy, kaple, křížová cesta – reverzy, seznamy, opravy, inv. č. 79, karton 16). V žádosti o povolení ke svěcení z 19. srpna 1906 farář Josef Vychodil donátora sousoší nejmenuje, uvádí pouze, že ho nechal svým nákladem zřídit „farník zdejší“. Dále duchovní správce popisuje, že „práce jest vytesána ze drobného pískovce, výška kříže a podstavce asi 3 metry, dopodrobna v maličkostech na tělích i oděvu velmi bedlivě provedena, celek souměrný, dojem žádoucí pro posvátný předmět, cena jeho jest 1000 korun. Sousoší jest přiměřeně kolorováno, slavnost svěcení se má konati dne 2. října“ (ZA Opava – Olomouc, ACO, farnost Újezdec 1793–1911 G6, karton 4934).

K produkci dílny Františka Zajíce patřily i hřbitovní pomníky. Jednu z jeho prací lze nalézt na starém uherskobrodském hřbitově. Jedná se o drobný náhrobek rodiny Vránovy a Pleské. Další jeho práci z této oblasti nacházíme na hřbitově v Újezdci u Luhačovic. Zde se jedná o náhrobek nad místem odpočinku Josefa a Marie Červenkových.

I s ohledem na počet známých realizovaných prací z roku 1906 se nezdá, že by v ten čas Zajíce významněji trápil zdravotní stav. Nicméně situace se zřejmě dramaticky zhoršila počátkem roku 1907, neboť ke dni 12. března 1907 Zajíc sepisuje svou poslední vůli. V ní uvádí, že v případě jeho smrti „sochařská dílna, v ní se nacházející zboží, nádobí a veškeren sklad pomníků, soch, hrubého materiálu, taktéž domácí nářadí a všechny účetní pohledávky“ náleží jeho manželce a dítěti (MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, inv. č. 281, karton 348, spis zn. A586/7). Jak je již uvedeno výše, František Zajíc zemřel 16. července 1907, jen několik málo dnů po narození dcery Anny. Dne 12. září 1907 byl před notářem Františkem Hruškou sepsán protokol ve věci Zajícovy pozůstalosti. Součástí tohoto protokolu je i inventář majetku zesnulého. Tento soupis nám dává jedinečnou možnost poznat podobu konkrétního sochařského zázemí na počátku 20. století. Inventář tedy zmiňuje vlastní „dřevěnou sochařskou dílnu u bývalých uh. brodských kasáren v ceně 50 K“, v níž se mělo nacházet: pět nezhotovených kamenů v ceně 15 korun, různé sochařské nářadí a náčiní v ceně 10 korun, 18 křížů z litiny v ceně 90 korun, jedna „Madonna z kamene“ v ceně 60 korun, jeden pomník v ceně 50 korun, dva kamenné podstavce v ceně pět korun za kus, porcelánové vložky k pomníkům v ceně 10 korun, jeden pomník v ceně 70 korun, dva menší pomníky po 25 korunách za kus, šest pomníků zenitových po 120 korunách za kus, tři pomníky „z písečného kamene“ po 40 korunách za kus, šest kamenných podstavců k pomníkům po 10 korunách za kus, dva pomníky „z písečného kamene“ po 40 korunách za kus (nejsou připočítány k předchozím třem ve stejné hodnotě zřejmě proto, že se jednalo o jiný typ), jeden „pomník sv. Jana z písečného kamene“ v ceně 200 korun, jeden pomník na hřbitov v ceně 50 korun, 18 surových kamenů nezpracovaných v celkové ceně 144 korun. Další položky z pozůstalosti se týkají předmětů osobního charakteru, z nichž zmiňme pouze „fotografický aparát pokazený“, který Zajíc pravděpodobně zamýšlel využít pro

Obr. 2: Kříž Kateřiny Mandové v Uh. Brodě, 1904. Foto 2018, A. Naňák.

Obr. 3: Socha sv. Jana Nepomuckého v Prakšicích, 1905. Foto 2018, A. Naňák. |

Obr. 4: Pavelkův kříž v Doubravách, 1906. Foto 2014, A. Naňák. |

Obr. 5: Kříž v Křekově, 1906. Foto 2019, A. Naňák. |

Obr. 6: Sousoší Piety v Těšově, 1906. Foto 2018, A. Naňák. |

Obr. 7: Kříž z dílny L. Petříka v Havříčích, 1910. Foto 2015, A. Naňák. |

LUĐVÍK PETŘÍK

SOCHAŘ

v UHER. BRODĚ - Komenského ulice čísl. 116.

Zákazka.

Objednal jste u mne kamenný náhrobek
pomník na zemř. Annu Bořivkovu
s dodáním a uzavřením za Kč 71.
t. j. sloupy:

Kor. ~~sedmadesát jedna~~

K dodání do 24. Brodu, a do měsíce
zhotovit.

Splatno a žalovatelné v Uh. Brodě.

Podpis:

LUĐVÍK PETŘÍK,
ZÁVOD UMĚLECKO-SOCHAŘSKÝ
A KAMENICKÝ
v UHER. BRODĚ

Matouš Bořivka

V UH. BRODĚ, dne 19. IV. 1903.

Obr. 8: Zakázkový list Ludvíka Petříka. MZA Brno, SOKA Uherské Hradiště.

Obr. 9: Kříž z dílny L. Petříka z roku 1920 v Horní Lidči. Foto 2016, A. Naňák. |

propagaci své dílny. Užitečné jsou pak vypsane Zajícovy pohledávky, a to z hlediska územního rozsahu Zajícova působení. Objevují se zde jména z Luhačovic, Doubrav, Suché Lozi, Nivnice, Vlčnova, ale i Brumova (MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, inv. č. 281, karton 348, spis zn. A586/7).

Po Zajícově smrti se do čela dílny v souladu s § 56 živnostenského řádu postavila vdova Vojtěška, přičemž jako její zástupce, „*Stellvertreter*“, byl veden Johan Krušina, narozený roku 1876 v Buchlovicích (Živnostenský rejstřík Uh. Brod 1896–1951). V roce 1908 však faktické vedení dílny převzal jiný buchlovický rodák, a to kamenosochař Ludvík Petřík, narozený 18. ledna 1869. Svědčí o tom celokamenný kříž stojící u kostela Krista Krále v Prakšicích. Na soklové části kříže je sice vysekána signatura V. ZAJÍC/ UH. BROD, odkazující na kamenickou dílnu,⁶ nicméně prakšická farní kronika uvádí, že „*kříž zhotovil sochařský mistr z Uh. Brodu Petřík*“ (FÚ Prakšice, archiv, *Pamětní kniha od roku 1906*, 21). Dne 30. ledna 1909 uzavřeli Vojtěška Zajícová, „*majitelka sochařského závodu*“, a Ludvík Petřík, „*sochař a dílovedoucí*“, sňatek (MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12183, s. 103). Krátce potom, 17. března 1909, Vojtěška Zajícová svou živnost složila a zapsat si ji nechal její manžel (Živnostenský rejstřík Uh. Brod 1896–1951). Vznikl tak „*Ludvík Petřík, závod umělecko-sochařský a kamenický v Uher. Brodě*“, sídlící v ulici Komenského na čp. 116.⁷ Svou signaturou L. PETŘÍK/ UH. BROD už pak roku 1909 majitel podniku označil celokamenný kříž ve Veleťinách. Korpus a také zpracování vlastního kříže odpovídají kříži u prakšického kostela. Vzhledem k tomu, že u mladších děl se tvarosloví zjednoduší, lze se domnívat, že tyto prvotní Petříkovy práce mohou pocházet ze Zajícovy pozůstalosti. Tomu by odpovídala i socha sv. Jana Nepomuckého zbudovaná roku 1911⁸ nákladem Anny Kostelníkové v Těšově,⁹ jejíž podoba je až na několik detailů identická se sochou téhož svěťce v Prakšicích (bude to tedy „*pomník sv. Jana z písečného kamene*“ zmiňovaný v soupisu Zajícovy pozůstalosti?). Další Petříkovy práce, ať už signované, nebo určené na základě tvarosloví, nacházíme v Havřicích (kříž, 1910), v Provodově (kříž, 1910), Horní Lhotě (kříž, 1910), Horním Němčí (kříž, 1912, socha Panny Marie, 1914), Pašovicích (kříže 1912 a 1914), Hřívínově Újezdě (kříž, 1913), Valašských Příkazech (kříž, 1913), Valašských Kloboukách (kříž, 1913) a Poteči (kříž, 1914). Mezi charakteristické tvaroslovné rysy Petříkových prací patří zejména prvek obloučkového vlysu, mělká vpadlina s obloukovým závěrem, podoba liter a způsob jejich umístění v rámci nápisových polí (písmo je ostře řezané, u podstatné části děl je horní řádek textu vysekán do oblouku). Podoba korpusů i vlastních křížů se mění, a to v závislosti na požadavcích a ekonomické síle objednavatele.

Náhrobky signované Petříkovou dílnou nalézáme na starém hřbitově v Uherském Brodě. Zde stojí za zmínku náhrobek patřící rodině Kollerové – tedy rodině Petříkovy ženy Vojtěšky. Mimo Kollerovu rodinu jsou na náhrobku vysekána i jména zde pohřbené Petříkovy matky Františky a syna Zdenečka.¹⁰ Další náhrobek ze sledované dílny se dochoval na hřbitově v Březové a patří rodině Vráblíkové.

Ludvík Petřík v rámci propagace firmy také inzeroval v regionálních tištěných periodikách. Jeho reklamní texty najdeme v Zájmech Slovače (1912, 1913) či Slovákých novinách (1914).¹¹ Texty později doplněné fotografií odkazují na Petříkovo „*umělé sochařství a kamenictví*“ v Uh. Brodě u nádraží, kde se měl nacházet „*atelier ku provádění uměleckých soch, portrétů a prací dekorativních z pískovce, mramoru*

a sádry“. K ateliéru patřil i „stálý sklad pomníků“. Z inzerátů se dále dočítáme, že Petřík byl ochoten „rozpočty a návrhy“ vyřizovat i korespondenčně.

Ludvík Petřík zemřel 11. srpna 1916 a o dva dny později byl pohřben na uherskobrodském hřbitově (MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12204, 276), byt jeho jméno na rodinném náhrobku nenajdeme. Jako příčina smrti jsou v matričním zápise uvedeny „souchoťiny“. Vdova Vojtěška tak již podruhé přebírá vedení „závodu“, zachovává ho a z produkce dílny v tomto období pochází například socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1919 v Pašovicích¹² a také dva celokamenné kříže v Horní Lidči datované rokem 1920. Všimněme si, že žádné z těchto děl už není signováno, a to i přesto, že Vojtěška Petříková prokazatelně nezměnila název podniku: při sčítání lidu 6. února 1921 totiž byli v jednom ze dvou bytů na domě čp. 144 v Uherském Brodě zapsáni tři muži, kameničtí pomocníci pracující pro firmu „Ludvík Petřík, závod sochařský a kamenický v Uh. Brodě“. Těmi muži byli Jan Saidl, narozen 14. prosince 1897 v Adamově, Václav Pazderka, narozen 28. května 1895 ve Vysokém Mýtě, a Vincenc Gregor, narozen 16. prosince 1893 ve Velkém Ořechově. Dodejme, že podle záznamů ve sčítacím archu se všichni tři v Uherském Brodě zdržovali až od roku 1920 (MZA Brno, SOkA, Uherské Hradiště, Sčítání lidu 1921, inv. č. 1103, karton 1259). Ve druhém bytě v témže domě žila Vojtěška Petříková s dcerou Annou a k ruce jim byla služebná Žofie Šumberová, narozena 23. května 1901 ve Zbýšově (Brno) (MZA Brno, SOkA, Uherské Hradiště, Sčítání lidu 1921, inv. č. 1103, karton 1259).

Petříková si živnost podřezala do 21. června 1921. Po tomto datu dílnu přebírá poslední z trojice kamenických pomocníků Vincenc Gregor (Živnostenský rejstřík Uh. Brod 1896–1951). Vojtěška Petříková se jen krátce před složením živnosti ve Velehradě provdala za Františka Hevelku, listovního zemského soudu v Brně (MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12312, s. 136), a z Uherského Brodu i se svou dcerou následně odešla. Vincenc Gregor pak na tradici dílny Františka Zajíce a Ludvíka Petříka vybudoval úspěšný a svébytný sochařsko-kamenický podnik, jehož historie si zaslouží samostatné zpracování.

S odstupem času a na základě dochovaných a rozpoznaných děl i známých archivních pramenů lze konstatovat, že František Zajíc patřil k nadaným regionálním sochařům, jehož figurální tvorba, vyznačující se uměleckořemeslnou jistotou, smyslem pro detail a ladností, vycházela ze zkušeností získaných mimo jiné v brněnské dílně Johanna Eduarda Tomoly. Zajícova dílna je pro nás zajímavá i tím, že díky dochovanému pozůstalostnímu spisu dokážeme popsat její umístění, podobu a vybavení. To nám významně pomáhá pochopit, jakým způsobem řemeslníci tohoto zaměření v daném období žili a pracovali. Sledování a poznání dalšího vývoje dílny, kdy na Zajícovu práci navázali Ludvík Petřík a později Vincenc Gregor (oba se svým vlastním rukopisem, ale přece jen se základními prvky, které odkazují k počátkům dílny), je užitečné zejména z pohledu památkové péče, neboť po nastudování tohoto vývoje dokážeme v zásadě bezpečně jednotlivým autorům přisoudit ta díla, která nesou smíšený rukopis, jsou nesignovaná či jejich určení bylo znesnadněno jinými okolnostmi. Díky rozpoznání tvarosloví, zaužívaných prvků, materiálů a technologií pak můžeme s větší jistotou přistupovat k obnově těchto děl.

Poznámky:

- ¹ Tato práce navazuje na předchozí autorovy texty s tematikou kamenických a kamenosochařských dílen na Uherskobrodsku a Zlínsku. Viz například: NAŇÁK, A. 2017: Kamenická dílna Františka Langa z Želechovic. ACTA MUSEALIA Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko, Vsetín, XV, 2017/1–2, s. 72–84; NAŇÁK, A. 2018: Kamenická dílna Jana Záhořika v Uherském Brodě a navazující kamenosochařský závod jeho ženy Julie. ACTA MUSEALIA Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko, Vsetín, XVI, 2018/1–2, s. 92–109; NAŇÁK, A. 2011: Krátká pouť po stopách Štěpána Minaříka, kameníka ze Sehradice. Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 12, s. 31–38; NAŇÁK, A. 2014: Kameníčtí mistři Václav a Štěpán Minaříkovi: druhý příspěvek k postavám moravských kameníků 19. století. Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 14, s. 42–51.
- ² Pamětní kniha farnosti Uh. Brodské 1898–1961, s. 74. Pamětní kniha také potvrzuje, že náklady na pořízení hradila „Kateřina Mandová z předměstí“, jedná se tedy o stejnou donátorku jako v případě obnovy kříže v ulici Prackšické.
- ³ Jakub Zapletal ml. z Přerova je autorem i sochy sv. Vendelína z roku 1899, která stojí při silnici z Prackšic do Uherského Brodu. Další jeho díla najdeme například v Šumicích a v Roštíně.
- ⁴ Signatura byla při obnově kříže v roce 2019 druhotně přesekána na spodní část zadní podstavcové strany. Zde je potřeba říci, že takový postup je nevhodný. Při obnovách drobné sakrální architektury je nezbytné ctít původní znění i umístění nápisů a signatur! Svévolné přesekávání textů je nežádoucím zásahem do památkových hodnot objektu.
- ⁵ Litinový korpus byl obcí zakoupen v „Salmovských hutích v Blansku“ a celková cena pořízení kříže byla 432 K. Srovnej MATÝSEK, F. 1987: Náboženské památky jižního Valašska /Valašskokloboucka/: Farnost Vlachovice. Svazek I., strojopis, orig. z let 1965, přepsal B. Havlíček, kopie uložena u autora.
- ⁶ Signaturou V. ZAJÍC je opatřen i náhrobek Emílie a Františky Minaříkových na starém hřbitově v Uherském Brodě.
- ⁷ Viz zakázkový list s objednávkou na „kamenný náhrobní pomník na zemř. Annu Borůvkovou s dodáním a usazením“. MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Sbírka soudobé dokumentace obcí okresu Uherské Hradiště, sign. B V-195.
- ⁸ Socha sv. Jana Nepomuckého v Těšově je od 1. února 2017 chráněná jako nemovitá kulturní památka s rejstříkovým číslem v Ústředním seznamu kulturních památek ČR 105964.
- ⁹ Ve věnovací listině ze 4. května 1911 je uvedeno, že Anna Kostelníková rovněž složila u farního úřadu v Újezdci 40 korun jako jistinu na zachování této sochy. Představenstvo obce Těšova písemným přípisem z téhož dne udělilo písemný souhlas s umístěním sochy na obecním pozemku. Srov. FÚ Újezdec, Kříže, sochy, kaple, křížová cesta – reverzy, seznamy, opravy. Stejným dnem je datována žádost o povolení ke svěcení sochy zasláná farářem Josefem Vychodilem arcibiskupské konsistoři. Vychodil popisuje, že „provedení sochy ze šedivého kamene, přiměřeným nátěrem ozdobené, vystihuje věrně obvyklou podobu světcovu“. Srov. ZA Opava – Olomouc, ACO, farnost Újezdec 1793–1911, G6, karton 4934.
- ¹⁰ Františka Petříková zemřela 1. února 1912 ve věku 72 let a Zdeněk Petřík zemřel 6. září 1915 ve věku 4 let. MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12204, s. 223 a 263.
- ¹¹ Zájmy Slovače, neodvislý pokrokový list moravského Slovácka, 14. 12. 1912, č. 50, s. 9 a 13. 12. 1913.
- ¹² Socha sv. Jana Nepomuckého v Pašovicích byla postavena jako upomínka na dva syny Horenské padlé v 1. světové válce. Ke svěcení sochy došlo na slavnost Narození Panny Marie dne 8. září 1919. Farní úřad Velký Ořechov, archiv, Pamětní kniha farnosti Velko-Ořechovské od roku 1898, nestránkováno.

Prameny:

Farní úřad Prakšice (FÚ Prakšice), archiv, Pamětní kniha farnosti Prakšické od roku 1906, s. 21.

Farní úřad Uherský Brod (FÚ Uherský Brod), archiv, Pamětní kniha farnosti Uh. Brodské 1898–1961, s. 66–67.

Moravský zemský archiv v Brně (MZA Brno), E 67, Sbírka matrik, inv. č. 4885, s. 6.

Moravský zemský archiv v Brně, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12183, s. 85.

MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12183, s. 103.

Moravský zemský archiv v Brně, E 67, Sbírka matrik. č. 12159, s. 117.

Moravský zemský archiv v Brně, E 67, Sbírka matrik. 12204, s. 189, 276

MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12312, s. 136.

Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv v Uherském Hradišti (SOkA Uherské Hradiště), Okresní úřad Uherský Brod, Živnostenský rejstřík Uh. Brod 1896–1951, inv. č. 73, karton 73.

MZA Brno, Státní okresní archiv v Uherském Hradišti, Farní úřad Újezdec u Luhačovic, Kříže, sochy, kaple, křížová cesta – reverzy, seznamy, opravy, inv. č. 79, karton 16 (dále jen „FÚ Újezdec, Kříže, sochy, kaple, křížová cesta – reverzy, seznamy, opravy“).

MZA Brno, Státní okresní archiv v Uherském Hradišti, Okresní soud Uherský Brod, Pozůstalostní spis Františka Zajíce, inv. č. 281, karton 348, spis zn. A586/7.

MZA Brno, Státní okresní archiv v Uherském Hradišti Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Sčítání lidu 1921, inv. č. 1103, karton 1259.

Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv v Uherském Hradišti, Soupisy a reverzy křížů, soch a kaplí, inv. č. 406, karton 54.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (ZA Opava – Olomouc), fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (ACO), farnost Újezdec 1793–1911, G6, karton 4934.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, farnost Uherský Brod, G6, karton 4934.

Živnostenský rejstřík Uh. Brod 1896–1951.

Literatura:

GAJDŮŠEK, J. 2010: Prakšice: vyprávění o dějinách a životě jejich občanů. Prakšice: Obec Prakšice, s. 236.